

دستاوردهای پژوهشی باستان شناختی شهرستان گنبد کاووس

دکتر محمد مرتضایی

استادیار پژوهشکده باستان شناسی سازمان میراث فرهنگی و گردشگری

و

علی فرحانی

مری پژوهشکده باستان شناسی

(از ص ۱۷۱ تا ۱۹۱)

چکیده :

دشت گرگان از مهم ترین منطقه های فرهنگی است که به دلایل گوناگون، از جمله موقعیت استراتژیک ، حاصلخیزی و خاک مناسب ، هموار بودن زمین ، فراوانی آب و دارا بودن هوای نسبتاً معتدل ، همواره مکانی مناسب برای استقرار ، دامداری و کشاورزی بوده است. گسترش و تداوم مطالعات باستان شناسی در این دشت نشان می دهد که در امتداد این دشت، جایی که در نتیجه رسوب گذاری های سالیان متمادی رودخانه های گرگان رود، قره سو منطقه زیستی بوجود آمده و شرایط حضور انسانهای روستانشین با فرهنگ کشاورزی را پس از اواسط هزاره ششم پیش از میلاد فراهم آورده است. این رودخانه ها نقش بسیار مهمی در پراکندگی استقرارهای تمامی دوره ها ، از پیش از تاریخ تا دوره اسلامی دارند و بیشتر محوطه های شناسایی شده ، در کنار این رودخانه ها شکل گرفته اند. هیات کاوش جرجان فصل اول بررسی و شناسایی این دشت را در سال ۱۳۸۳ هـ. ش. با هدف به دست آوردن دید روشن تر از این منطقه در ادوار گوناگون فرهنگی و درک روابط فرهنگ های گوناگون و بررسی الگوهای استقراری دوره های مختلف آغاز نمود. در نتیجه اجرای فاز اول این بررسی، ۶۴ محوطه فرهنگی - تاریخی شناسایی گردید که از مجموع آن ۲۱ محوطه مربوط به عصر مس - سنگ، مفرغ و آهن (به ویژه آهن III)، ۵۵ محوطه مربوط به دوران تاریخی به خصوص دوره پارت و ساسانی و ۳۵ محوطه مربوط به دوران اسلامی به ویژه قرون سوم تا هفتم هجری بود. محوطه های تپه پایه یکم، یاریم و تپه (دارای قدیمی ترین آثار شناسایی شده مربوط به هزاره ششم ق.م.) و بنای موسوم به حوزه علمیه روستای حالی آخوند مربوط به دوره قاجار، جدیدترین آثار شناسایی شده در محدوده این بررسی می باشند.

واژه های کلیدی: بررسی شناسایی ، گنبد کاووس ، پیش از تاریخ ، تاریخی ، اسلامی .

مقدمه :

دشت گرگان از مهم‌ترین منطقه‌های فرهنگی است که به دلایل گوناگون، از جمله موقعیت استراتژیک، حاصلخیزی و خاک مناسب، هموار بودن زمین، فراوانی آب و دارا بودن هوای نسبتاً معتدل، همواره مکانی مناسب برای استقرار، دامداری و کشاورزی بوده است. وجود محوطه‌های مهمی چون تورنگ تپه، یاریم تپه، شاه تپه، تپه حسن آباد، تپه قلعه خندان و قبرستان تپه و... در این دشت وسیع و کشف بقایای معماری در دوره‌های مختلف، همگی بیانگر وجود استقرارهای مهم در سواحل و دشت شرقی دریای مازندران به ویژه در اواخر عصر آن و حتی پیش از عصر مفرغ است.

نخستین بررسی میدانی باستان‌شناختی را در دشت گرگان، ژاک دمرگان، در سال ۱۲۸۰ خورشیدی، انجام داد؛ وی حدود ۴۵ محوطه را بررسی و شناسایی کرد. ۳۲ سال بعد، آرنه، باستان‌شناس سوئدی، بابررسی‌های باستان‌شناختی و شناسایی ۳۰۰ محوطه باستانی، دورجدیدی از پژوهش‌های باستان‌شناختی را در این حوزه فرهنگی رقم زد. (Arne, 1945). در سال ۱۳۱۰ ه. ش.، وولیسن کاوش در تورنگ تپه را آغاز کرد (Wulsin, 1932) و در سال ۱۳۳۸ ه. ش. ژان دهه کاوشهای باستان‌شناختی در این تپه ارزشمند را پس از وقفه‌ای طولانی از سرگرفت (Deshayes, 1962, 1967, 1973). سه سال پس از آغاز فعالیت‌های آرنه در دشت گرگان، اریک اشمیت آلمانی بررسی‌های هوایی خود را در این منطقه شروع کرد. کاوشهای باستان‌شناختی کرافورد در محوطه یاریم تپه در سال ۱۳۳۹ ه. ش. (Crawford 1963, Stronach 1972)، بررسی‌های چالز مک برنی در نواحی شرقی مازندران ۱۳۴۲ ه. ش.، کاوشهای باستان‌شناختی در شهر جرجان و بررسی‌های دکتر محمد یوسف کیانی در حوزه شهرستان گنبدکاووس در سالهای ۵۴-۱۳۵۳ ه. ش. (کیانی ۱۳۵۴ ه. ش.)، بررسی‌های باستان‌شناختی گروه استان شناسی دانشگاه هیروشیما به سرپرستی شیومی و کشف بیش از صدویست محوطه باستانی و نیز گمانه زنی در چند تپه باستانی در دشت گرگان از سال ۱۳۵۳ ه. ش. (Shiomi, 1976)، بررسی‌های رجبعلی لباف خانیکی در حوزه رود اترک و کشف ۴۷ محوطه در سال ۱۳۵۶ ه. ش. کاوش در آق تپه به سرپرستی دکتر ملک شه‌میرزادی

در سال ۱۳۷۹ ه.ش. (ملک شه‌میرزادی و نوکنده، ۱۳۷۹ ه.ش.)، کاوشهای دیوار دفاعی گرگان به سرپرستی آقای جبرئیل نوکنده (نوکنده، ۱۳۸۱ ه.ش.) و بررسی‌های نوکنده و عمرانی (نوکنده و عمرانی، ۱۳۸۲ ه.ش.) کاوشهای اینجانب در محوطه جرجان از سال ۱۳۸۰ (مرتضایی، ۱۳۸۱ ه.ش.) از جمله مهم‌ترین فعالیت‌های باستان‌شناختی در دشت حاصلخیز گرگان است.

موقعیت جغرافیایی و زیست محیطی دشت گرگان :

دشت بزرگ گرگان که دشت گنبد کاووس را می‌توان قسمت مرکزی آن محسوب کرد، از شمال به حوضه آبریز رودخانه اترک، از شرق به کوه‌های آلا‌داغ بینالود، از جنوب به رشته جبال البرز و از غرب به سواحل شرقی دریای خزر محدود می‌شود. ولی مرزهای فرهنگی منطقه در شمال و جنوب فراتر از مرزهای جغرافیایی و سیاسی، گسترش یافته است؛ در شمال تا دامنه‌های کوه‌های کپه داغ، واقع در ترکمنستان کشیده می‌شود و در جنوب تا مناطقی واقع در جنوب کاشان؛ یعنی تا منطقه‌ای که کوه‌های مرکزی با حاشیه کویر کمترین فاصله را پیدا می‌کند، امتداد دارد. (ملک شه‌میرزادی، ۱۳۷۹)

سازندهای استان گلستان که دشت گنبد کاووس بخشی از آن را شامل می‌شود از لحاظ زمین‌شناسی مربوط به دوره کامپرن تا دوران چهارم زمین‌شناسی است و سطح وسیعی از اراضی دشتی را رسوبات بادرفتی (لس) و نهشته‌های آبرفتی رودخانه گرگان رود و اترک تشکیل داده که عموماً بسیار عمیق و بدون تکامل پروفیلی با بافت متوسط تا سنگین و با شوری خیلی زیاد است. سازندهای دشت گرگان از نوع رسوبات آبی و بادی مربوط به دوران چهارم زمین‌شناسی با ضخامت ۵۰ متر است که ماده اولیه سازندها را ماسه‌های ریز، درشت و سیلت تشکیل می‌دهد (عمرانی رکاوندی، ۱۳۸۱). به طور کلی نهشته‌های لسی منطقه گرگان و دشت دارای ویژگی ماده لسی با میزان موند سیلنتی بالا (۷۴-۶۱٪) و مقدار ماده رسی و ماسه‌ای (به ترتیب ۱۴ و ۱۶ درصد ارتفاعات) و میزان ماده آهکی بالا (۱۴ درصد که به طرف ارتفاعات به ۲۸ درصد افزایش می‌یابد) است. با توجه به جهت بادهای غالب منطقه که بیشتر از سوی شمال تا شمال

باختری است و موقعیت دامنه‌ها پوشیده شده از مواد لسی در این منطقه همان رسوبات سیلابی و تپه‌های ماسه‌ای واقع در فرورفتگی دریای مازندران است که به وسیله جریانهای گرم و خشک شمال باختری و شمال متقل گردیده است (پاشایی ۱۳۷۶). وجود جریانهای بادی سبب گردیده تا سراسر دشت را خاک پوشانیده و اراضی شنی نشود رودخانه گرگان رود از مهم‌ترین منابع آبی این دشت، در طول زمان، همواره مسیر خود را تغییر داده و بستر خشکی را گذارده که در قسمت شرق به صورت تپه ماهورهای طبیعی و در غرب به صورت کاملاً مسطح دیده می‌شود (عمرانی رکاوندی، ۱۳۸۱).

رودخانه گرگان رود از رودخانه مستقل زیر حوضه گرگان رود به‌شمار می‌رود که از کوههای نارچی با ارتفاع ۱۸۷۵ متر و بیلی کوه با ارتفاع ۱۵۹۸ متر در حدود ۳۷ کیلومتری شمال شرقی شهر کلاله سرچشمه می‌گیرد و آبادی‌های آقچه آغاشلی، یل چشمه بالا، یل چشمه پایین، قایرق داشلی، قره یسر بالا، قره یسر پایین، عزیزآباد، یساقلیق، کسر، زابل آباد، بهلکه، عطالر، آق آباد، حاجی لرقعه، داشلی، قزاقلی، قوریلجه، بی‌بی شیروان، یلمه سالیان، حبیب ایشان، قانقرمه، کسلخه، کتوک، قارقی و شهرهای کلاله، گنبدکاووس و آق‌قلا را مشروب ساخته و در نهایت به دریای خزر می‌ریزد. این رودخانه در مسیر خود رودخانه‌های رودبار محمد، قره سوء، زرین گل، قره‌چای (رامیان)، فرهنگ، قره‌سو، دوغ، قلی تپه، کانال، قره‌ناوه، مارس، کال آجی، تیل آباد، وزاس (زاو) را نیز دریافت می‌کند (فرهنگ جغرافیایی رودهای کشور، ۱۳۸۲). منبع تغذیه رودخانه گرگان رود، نزولات جوی است و این رودخانه در جهت شرق به غرب جریان دارد. طول رودخانه، ۳۲۵ کیلومتر، شیب بستر کوهستانی آن ۲ درصد، شیب بستر جلگه ۰/۱ درصد و شیب متوسط بستر آن ۰/۸ درصد است و در حدود مناطق بی کرنبانه کلسیک، سولفات، بی کرنباته و شور جریان دارد (فرهنگ جغرافیایی رودهای کشور ۱۳۸۲). دشت گرگان از ته نشست آب دریای خزر تشکیل یافته و سطح وسیعی از زمینهای ضلع شمالی گرگان رود را شوره زار تشکیل می‌دهد که از قدیم الایام به منظور دامداری از آن استفاده می‌شده است.

از لحاظ پوشش گیاهی، دشت گرگان جزو مراتع استان گلستان محسوب می‌شود

که بیشتر رویشگاه‌های آن، جزو مراتع قشلاقی است که تمام اراضی دشت را دربر می‌گیرد و عبارت است از:

۱- درختچه‌های حاشیۀ دریاچه‌ها و آبراهه‌های طبیعی که دارای شوری بالایی هستند، مثل گز و نی؛

۲- پوشش گیاهی بوته‌ای و علفی پست؛ شیب عمومی اراضی این نوع جوامع گیاهی، کم است و زه‌کشی به خوبی صورت نمی‌گیرد و در نتیجه، عمق سطح ایستایی بالا است، مثل علفهای گندمی، علفهای ساقه گوشتی، گیاهان خانواده سالوسه، خارشتر، اسپند؛

۳- پوشش گیاهی بوته‌ای و علفی اراضی تپه‌ماهوری بر روی تپه‌ها که دارای زه‌کشی مناسب هستند، بیشتر با فرم رویشی بوته‌ای می‌باشند، مثل گونه‌های ساقه علفی (عمرانی رکاوندی، ۱۳۸۱).

از لحاظ اقلیم شناسی آب و هوای منطقه، خشک نیمه حاره‌ای است که تابستان، گرم و بسیار خشک و زمستان، ملایم و معتدل و متوسط باران بین ۴۰۰ تا ۱۵ میلی متر است. در دشت، بارش برف به ندرت صورت می‌گیرد و در صورت بارش یکی دو روز بیشتر دوام نخواهد آورد. حوضۀ آبخیز سد و شمشگیر بیشترین سطح دشت را در برمی‌گیرد و بارندگی آن از رژیم بارندگی حوضۀ و شمشگیر تبعیت می‌کند. در این حوزه، دو نوع رژیم بارندگی وجود دارد؛ نوع اول، بارشهای فلات پهناور ایران است که اکثراً بارندگی در اواخر پاییز و زمستان و دو ماه اول بهار صورت می‌گیرد؛ نوع دوم، توده‌های اروپایی مؤثر است که معمولاً ۴۵ تا ۶۰ روز بعد از عید به وقوع می‌پیوندد.

فصل اول بررسی و شناسایی شهرستان گنبد کاووس در زمستان ۱۳۸۳ هـ. ش. همزمان با فصل سوم کاوشهای شهر تاریخی جرجان با هدف به دست آوردن دید روشن‌تر از این منطقه در ادوار گوناگون فرهنگی و درک روابط فرهنگ‌های گوناگون و بررسی الگوهای استقراری دوره‌های مختلف، آغاز گردید.

روش بررسی:

با توجه به شرایط جغرافیایی و ریخت‌شناسی منطقه و وجود منابع آبی نسبتاً فراوان

و رودهای جاری در این منطقه و تغییرات مداوم مسیر این جریانهای آبی در مقاطع زمانی و نهشته‌های رسوبی ناشی از این تغییر مسیر در اثر طغیان رودها و حاصلخیزی اراضی موجود در این محدوده، انجام برنامه به صورت پیمایشی در نظر گرفته شد. بررسی بر اساس نقشه‌های ۱:۵۰۰۰ و ۱:۲۵۰۰۰ و بازدید از محوطه‌ها و نمونه برداری یافته‌های سطحی، به روش اتفاقی (Random sampling) انجام شد. برای ثبت محوطه‌های تاریخی ابتدا با دستگاه G.P.S مختصات جغرافیایی و ارتفاع محوطه‌ها را از سطح آبهای آزاد به دست آورده و سپس طول و عرض و بلندی محوطه را محاسبه و کروکی آن را ترسیم کردیم. پس از آن، سفال و دیگر مواد فرهنگی را از سطح محوطه گردآورده و برای آسانی ارجاع به هر محوطه، یک کد G.P.S در نظر گرفتیم و اطلاعات مربوط به محوطه‌ها را در سیاهه‌های ویژه‌ای ثبت کرده و اطلاعات محلی را از طریق پرس و جو از اهالی محل گرد آوردیم. در این فصل، ۶۴ محوطه تاریخی شناسایی شد؛ قدیمی‌ترین محوطه‌های شناسایی شده شامل تپه پایه یکم، یاریم تپه، موجک تپه (مربوط به هزاره ششم ق.م.) و جدیدترین آنها بنای موسوم به حوزه علمیه روستای حالی آخوندی مربوط به سال ۱۳۲۳ هجری قمری می‌باشد.

پراکندگی آثار و دوره‌های باستان شناختی منطقه مورد بررسی :

هیأت بررسی و شناسایی، موفق شد ۶۴ محوطه تاریخی - فرهنگی را مورد پژوهش قرار دهد. در مجموع ۶۴ تپه، محوطه و بنای شناسایی شده، ۲۱ تپه، مربوط به دوره‌های مس و سنگ، مفرغ و آهن، ۵۵ محوطه و تپه، مربوط به دوران تاریخی و ۳۵ محوطه و تپه مربوط به دوران اسلامی به ویژه قرون سوم تا هفتم هجری است. آثار فرهنگی دوران تاریخی - بیشترین پراکندگی را در محدوده این بررسی داشته است.

دوره پیش از تاریخ :

تپه‌هایی همچون تپه پایه یکم، اگری تپه، موجک تپه، کل تپه، اچچه تپه، تپه عبدالکشتی، محوطه حبیب لی، محوطه قبرستان سلطانعلی، تپه قبرستان قزاقلی، محوطه قزاقلی، تپه سازمات جابری، تپه منبع آب قدیم قوچ مراد، تپه مشرق آقچی از مهم‌ترین

محوطه‌های مربوط به دوره پیش از تاریخ می‌باشد. در سطح این تپه‌ها حدود ۱۲۰ قطعه سفال منقوش جمع‌آوری گردید که حدود ۱۰۰ قطعه سفال به‌دست آمده مربوط به اواخر عصر مس - سنگ بوده و مابقی سفالها مربوط به اوایل و اواسط عصر مس - سنگ می‌باشند. سفالهای به‌دست آمده تپه‌های پایه یکم، یاریم تپه، موجک تپه و آگری تپه به عنوان قدیمی‌ترین آثار فرهنگی شناسایی شده در این بررسی به شمار می‌روند که در افق زمانی سفال نوع زاغه (فلات عتیق) قرار دارند (ملک شه میرزادی، ۱۳۷۸ ه. ش.). نمونه‌های سفالهای به دست آمده از کل تپه، تپه پایه یکم و محوطه حبیب لی در افق زمانی فلات قدیم، در سایر تپه‌ها عمدتاً هم افق با تورنگ تپه (Deshages, 1967) و شاه تپه III می‌باشند (Arne, 1945). در این بررسی علاوه بر سفال، مصنوعات سنگی و پیکرک حیوانی گاوسانان ساده و منقوش از محوطه حبیب لی و قبرستان محمد صوفی قوجوق و قبرستان سلطانعلی به‌دست آمد. اکثر این تپه‌ها در امتداد رودخانه‌های گرگان رود و قره‌سو که بخشی از مسیر آنها در محدوده بررسی در جریان است شکل گرفته به طوری که حدود یک سوم محوطه‌ها و تپه‌ها در برش مقطع این رودخانه قرار داشته است. از جمله این تپه‌ها می‌توان از محوطه حبیب لی و تپه قزالی یاد کرد که عمق آثار آن بیش از هشت متر بوده و لایه‌های مختلف فرهنگی از عصر مس - سنگ تا دوران اسلامی در برش مقطع رودخانه به راحتی قابل تشخیص است. شایان ذکر است این سفاها با سفالهای مناطق همجوار دشت گرگان از جمله فرهنگ‌های البرز جنوبی (فلات مرکزی) و فرهنگ‌های شمال رودخانه اترک (جیتون، آنو) قابل مقایسه و تطبیق می‌باشند (ماسون، ۱۳۷۵).

دوره تاریخی :

بیشترین آثار شناسایی شده مربوط به دوره تاریخی به‌خصوص دوره پارت و ساسانی می‌باشند. از مجموع ۶۴ محوطه شناسایی شده، ۵۵ محوطه، مربوط به این دوره می‌باشد. در دوره تاریخی به‌خصوص دوره پارت و ساسانی بر جمعیت دشت به طرز چشمگیری افزوده شده و تغییرات عمده‌ای نسبت به دوره‌های قبل به وجود آمده به طوری که هم بر تعداد محوطه‌ها افزوده شده و هم این استقرارها در سراسر دشت پراکنده گردیده و در کنار رودخانه‌های دائمی و فصلی شکل گرفته است. مهم‌ترین محوطه‌های شناسایی شده

این دوره به خصوص دوره پارت و ساسانی که صرفاً آثار و مواد فرهنگی شناسایی شده در آن، مربوط به این دو دوره می‌باشد و استقرارهای دیگر در آنها شناسایی نشده شامل محوطه‌های گوگچه تپه ۱ و ۲، آق نور تپه، محوطه روستای ساری بخش، آقچه تپه، قولچه تپه، محوطه آقامد، سر تپه نورجان به قبرستان بی بی شیروان می‌باشد. از محوطه قبرستان B روستای کاکا، بقایای دو آتشدان مربوط به دوره ساسانی کشف گردید که قابل مقایسه با آتشدان‌های مکشوفه از بندیان در گز می‌باشد (رهبر، ۱۳۷۶).

دوره اسلامی :

در دوره اسلامی بر جمعیت دشت به طرز چشمگیری افزوده شده و گواه آن پراکندگی بسیار زیاد محوطه‌های اسلامی در دشت می‌باشد. از مجموع ۶۴ محوطه شناسایی شده، ۳۵ محوطه، مربوط به دوره اسلامی به خصوص قرون سوم تا هفتم هجری قمری می‌باشد. از مهم‌ترین محوطه‌های اسلامی در این دشت می‌توان به شهر تاریخی جرجان با ۱۵۰۰ هکتار وسعت اشاره کرد. این شهر به عنوان یکی از بزرگترین محوطه‌های اسلامی ایران و دشت گرگان در قرون اولیه اسلامی می‌باشد و دیگر محوطه‌های اسلامی شناسایی شده به عنوان روستاهای کوچک در حاشیه این شهر بزرگ و دشت، ایجاد شده و توسعه یافته‌اند. مواد فرهنگی جمع‌آوری شده از سطح این محوطه‌ها شامل آجر، سفال، شیشه و اشیاء فلزی بوده که با مقایسه این مواد با محوطه‌های همجوار می‌توان تاریخی بین قرون سوم تا هفتم هجری قمری را برای تاریخگذاری این محوطه‌ها ارائه نمود؛ این تاریخ، هم‌افق با محوطه تاریخی جرجان می‌باشد. قدیمی‌ترین محوطه اسلامی شناسایی شده مربوط به قرن دوم هجری قمری و جدیدترین محوطه اسلامی شناسایی شده، حوزه علمیه روستای حالی آخوند مربوط به دوره قاجاری می‌باشد.

نتیجه :

گسترش و تداوم مطالعات باستان شناسی در دشت گرگان نشان می‌دهد که در امتداد این دشت، جایی که در نتیجه رسوب‌گذاری‌های سالیان متمادی رودخانه‌های گرگان

رود، قره‌سو و غیره منطقه زیستی مناسبی به وجود آمده و شرایط حضور انسانهای روستانشین با فرهنگ کشاورزی را پس از اواسط هزاره ششم پیش از میلاد فراهم آورد. این رودخانه‌ها نقش بسیار مهمی در پراکندگی استقرارهای تمامی دوره‌ها را، پیش از تاریخ تا دوره اسلامی، دارند و بیشتر محوطه‌های شناسایی شده در کنار رودخانه‌ها یا سرشاخه‌های این رودها قرار گرفته‌اند. به عقیده بعضی از پژوهشگران، سطح دریای خزر در آخرین دوره‌های سرد ۵۵-۵۰ متر بالاتر از سطح فعلی بوده است. بنابراین با توجه به هموار بودن سواحل شمالی و شرقی، وسعت آن بسیار بیشتر از امروز بوده است (پاشایی، ۱۳۷۶). شاید ساکنان غارهای کمربند و هوتو در حدود اواسط هزاره هفتم و ششم قبل از میلاد و ساکنان غار علی‌تپه قبل‌تر از آنها به دلیل پایین رفتن سطح آب دریا غارها را ترک کرده و به مناطق رویاز و دشتهای اطراف استقرار یافتند. اگر این اتفاق افتاده باشد محوطه‌هایی همچون یاریم‌تپه، موجک تپه، تپه پایه یکم و اگری تپه با دارا بودن سفال منقوش اوایل عصر مس - سنگ به عنوان قدیمی‌ترین محوطه‌های شناخته شده در محدوده این بررسی از ارتفاع بیشتری نسبت به محوطه‌های دارای فرهنگ عصر میانه و اواخر مس - سنگ، مفرغ، آهن، دوران تاریخی و اسلامی برخوردار بوده است. یکی از این عوامل را می‌توان تغییر تدریجی محیطی منطقه دانست. ساکنان این محوطه‌ها با آنکه مراحل اولیه روستانشینی را آغاز نموده‌اند، اما به خوبی می‌توان از همان ابتدای استقرار، به تدابیری که جهت استفاده از امکانات طبیعی اطراف خود اندیشیده‌اند پی برد. اولین تدبیر، انتخاب ساحل گرگان رود و قره‌سو جهت اسکان است، با توجه به آب و هوای منطقه در هزاره ششم قبل از میلاد و بعد از آن، این دشت، بسیار حاصلخیز بوده و انسان به راحتی می‌توانسته از مواهب طبیعی آن استفاده نماید و این امر تا حدودی در نقوش سفالینه‌های به‌دست آمده از این دوره انعکاس یافته است.

هیأت موفق گردید در این برنامه، ۶۴ اثر تاریخی - فرهنگی را مورد بررسی و شناسایی قرار دهد. این آثار، شامل تپه، محوطه، بقایای یک پل و بنای مذهبی است. به استناد شواهد و مواد فرهنگی به‌دست آمده از یک بررسی سطحی، قدمت آثار شناسایی

شده از پیش از تاریخ (هزاره ششم ق.م.) تا دوره قاجاریه را در بر می‌گرفته که نشان دهنده یک تداوم و توالی استقرار در منطقه می‌باشد. تپه‌های پایه یکم، یاریم تپه و موجک تپه دارای قدیمی‌ترین آثار شناسایی شده به شمار می‌روند. سفالهای به‌دست آمده از این تپه‌ها نوع سفال موسوم به فلات عتیق بوده که برای نخستین بار در حفاری‌های تپه زاغه در دشت قزوین به‌دست آمده و به سفال نوع زاغه معروف است. بنای موسوم به حوزه علمیه روستای حالی آخوند به عنوان جدیدترین اثر شناسایی شده مربوط به دوره قاجاریه می‌باشد.

مواد فرهنگی به‌دست آمده از سطح محوطه‌ها و تپه‌ها شامل سفال مصنوعات سنگی (تیغه‌های ابزار سنگی، هاوونها، سنگ سابها، سنگ آسیاب و پایه ستون)، شیشه، آجر، فلزات (مس و آهن) از دوره‌های مس و سنگ، مفرغ، آهن (به‌ویژه آهن III)، از دوران تاریخی و اسلامی است. اکثر محوطه‌ها و تپه‌های شناسایی شده، در امتداد رودخانه گرگان رود شکل گرفته است. به طوری که حدود یک سوم محوطه‌ها و تپه‌ها در برش مقطع رودخانه قرار گرفته و هیأت از این امر در گاهنگاری محوطه‌ها و تپه‌ها بسیار بهره جسته است. در عصر مفرغ و آهن (به‌ویژه آهن III) و دوران تاریخی تغییرات عمده‌ای نسبت به دوره‌های قبل به وجود آمده به طوری که بر جمعیت و تعداد محوطه‌ها افزوده شده و هم این استقرارها در سراسر دشت، پراکنده شده است. در پایان وظیفه خود میدانم از تمامی همکارانی که مرا در انجام این بررسی یاری نموده‌اند - به‌خصوص آقایان علی فرحانی، اسدا... میرزاآقاجانی و حمید عمرانی - تشکر و قدردانی نمایم.

جدول شماره ۱: محوطه‌های شناسایی شده

ردیف	نام محوطه	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	ابعاد (بر حسب متر)			پیش از تاریخ	دوره تاریخی	اسلامی
				ارتفاع از سطح زمینهای اطراف	عرض	طول			
۱	تپه‌پایه یکم	۳۷-۱۱-۳۷.۸	۵۵-۰۹-۵۲-۵	۱۱۰	۹۰	۱۵	*	*	*
۲	تپه سارمان جعفری	۳۷-۱۰-۰۸-۴	۵۶-۰۹-۴۷	۱۵	۱۰	۲			*
۳	بدریم تپه	۳۷-۱۰-۰۹-۶	۵۵-۰۹-۱۹-۸	۲۰۰	۵۰	۲۵	*	*	*
۴	گل تپه	۳۷-۱۰-۳۳-۶	۵۵-۰۹-۳۳-۹	۹۰	۷۲	۱۰	*	*	*
۵	محوطه کالان آب‌جی بویی	۳۷-۱۹-۰۹-۹	۵۵-۰۹-۱۶-۲						*
۶	سارمان پایه بل	۳۷-۱۳-۲۱-۵	۵۵-۰۹-۱۵-۷				*		*
۷	گوجک تپه ۱	۳۷-۱۳-۲۱-۳	۵۵-۰۶-۲۹-۶	۱۳۲	۸۰	۳	*	*	*
۸	گوجک ۲	۳۷-۱۳-۲۱-۸	۵۵-۰۶-۵۹-۵	۱۰۰	۶۵	۲	*	*	*
۹	آفتابه تپه	۳۷-۱۰-۳۶-۵	۵۵-۰۶-۳۱-۵	۷۵	۲۵	۴	*	*	*
۱۰	تپه عبدالکاشی	۳۷-۱۰-۰۶-۲	۵۵-۰۵-۸۶-۲	۱۱۰	۸۰	۱۰	*	*	*
۱۱	تپه A قبرستان شرقی کاکا	۳۷-۱۰-۲۸-۷	۵۵-۰۴-۹۶-۲	۱۰۰	۹۰	۵	*	*	*
۱۲	تپه B قبرستان شرقی کاکا	۳۷-۱۰-۲۷-۷	۵۵-۰۴-۸۶-۲	۱۰۰	۹۵	۶	*	*	*
۱۳	تپه A قبرستان غربی کاکا	۳۷-۱۰-۳۱-۱	۵۵-۰۴-۹۶-۲	۱۰۰	۹۰	۳	*	*	*
۱۴	تپه B قبرستان غربی کاکا	۳۷-۱۰-۲۶-۵	۵۵-۰۴-۳۳-۹	۱۳۰	۱۱۰	۸	*	*	*
۱۵	تپه C قبرستان غربی کاکا	۳۷-۱۰-۲۵-۱	۵۵-۰۴-۶۰-۴	۹۰	۸۰	۳	*	*	*
۱۶	شعل تپه	۳۷-۱۰-۵۰-۶	۵۵-۱۵-۱۹-۱	۵۵	۵۰	۴	*		*
۱۷	تپه قبرستان قدیم هیوه‌چی	۳۷-۰۹-۱۱-۵	۵۵-۰۳-۲۱	۱۶۵	۱۶۰	۴	*	*	*
۱۸	تپه قبرستان جدید هیوه‌چی	۳۷-۱۰-۴۵	۵۵-۰۳-۴۱	۱۰۰	۲۰	۲	*	*	*
۱۹	محوطه حبیب لی	۳۷-۱۴-۰۶-۱۲	۵۵-۰۸-۶۵-۸				*	*	*
۲۰	اگر تپه	۳۷-۰۹-۸۸-۶	۵۵-۰۶-۶۱	۱۳۵	۹۵	۱۲			*

ردیف	نام محوطه	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	ابعاد (بر حسب متر)			آثار فرهنگی بهجا مانده	پیش از تاریخ	دوره تاریخی	اسلامی
				طول	عرض	ارتفاع از سطح زمینهای اطراف				
۲۱	محوطه حاک فاضل غازیته و قبرستان جدید هیود چی	۳۷°۰۹'۴۹"	۵۵°۰۲'۵۸"	۲			سفال، چرو سینه		*	
۲۲	غازیته	۳۷°۱۱'۳۰"	۵۵°۰۲'۱۹"	۳	۳۰	۵۰	سفال و چر		*	
۲۳	تپه سفرفی	۳۷°۱۰'۰۸"	۵۵°۰۲'۳۵"	۲	۵۰	۷۰	سفال و آجر		*	
۲۴	اقی سورته	۳۷°۱۲'۳۰"	۵۵°۰۳'۵۱"	۱۰	۱۰۰	۱۱۰	سفال و چر		*	
۲۵	تپه A قبرستان نوم مارایشان	۳۷°۱۲'۹"	۵۵°۰۴'۰۷"	۴	۵۰	۶۰	سفال، قطعا ب مس و بقایای استخوانی و آجر و سینه		*	
۲۶	تپه B قبرستان نوم مارایشان	۳۷°۱۲'۹"	۵۵°۰۴'۰۷"	۴	۱۰۰	۱۰۰	سفال، قطعا ب مس و بقایای استخوانی و آجر و سینه		*	
۲۷	تپه برتوق بی جه	۳۷°۱۳'۱۵"	۵۵°۰۴'۵۹"	۹	۶۰	۴۵	سفال، نقابی استخوانی و آجر		*	
۲۸	حوزه علمیه حالی خوند	۳۷°۱۲'۹۹"	۵۵°۰۳'۵۸"		۵۰	۲۳	بنایی آجر		*	
۲۹	محوطه روستای حالی آخوند	۳۷°۱۳'۰۸"	۵۵°۰۳'۱۹"				سفال، آجر	*		
۳۰	محوطه روستای ساری بخش	۳۷°۱۳'۰۰"	۵۵°۰۱'۷۹"	۳	۴		سفال و آجر	*		
۳۱	تپه گلری تپه	۳۷°۱۱'۵۲"	۵۵°۰۲'۳۸"	۸	۹۰	۱۷۰	سفال، آجر و سینه	*		
۳۲	محوطه جنوب ساری بخش (بجاده‌نماها)	۳۷°۱۲'۵۹"	۵۵°۰۱'۲۹"	۲			سفال	*		
۳۳	تپه تپه ساری بخش	۳۷°۱۳'۰۸"	۵۵°۰۰'۶۵"	۱۰	۴۰	۶۵	سفال، سینه و فلز	*		
۳۴	تپه قاسری بخش	۳۷°۱۳'۰۳"	۵۵°۰۰'۱۲"	۴	۴۵	۱۰۰	سفال	*		
۳۵	محوطه بنسائی عظاباد	۳۷°۱۳'۹۹"	۵۵°۰۰'۰۶"	۵			سفال، آجر و نقابی استخوانی	*		
۳۶	تپه قبرستان عظاباد	۳۷°۱۳'۹۰"	۵۵°۰۴'۹"	۴	۸۰	۸۰	سفال	*		

دستاورد های پژوهشی باستان شناختی شهرستان گنبد کاووس / ۱۸۳

ردیف	نام محوطه	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	ابعاد (بر حسب متر)			آثار فرهنگی بهجا مانده	پیش از تاریخ	دوره تاریخی	اسلامی
				طول	عرض	ارتفاع از سطح زمینهای طرف				
۳۷	محوطه باستانی خواجه حاجی	۲۷°۱۳' و ۸۲°۹'	۵۵	۱۰۱°۱۰' و ۲'		۳	سفال	*		
۳۸	قطعه سلطانعلی	۲۷°۱۳' و ۶۰°۴'	۵۵	۱۰۳°۳۸' و ۲'	۳۸۰	۶	سفال مس و آجر	*		
۳۹	محوطه قبرستان سلطانعلی	۲۷°۱۴' و ۲۶°۲'	۵۵	۱۰۳°۸' و ۸'	۹۵۰	۷	سفال شاکستری و آجر	*		
۴۰	تپه قبرستان قرانلی	۳۷°۱۴' و ۲۸'	۵۵ و ۲	۱۰۵°۱۰'	۲۳۰	۴	سفال	*		
۴۱	محوطه باستانی قرانلی	۳۷°۱۴' و ۳۱°۱'	۵۵	۱۰۵°۱۰'		۳-۷	سفال و آجر	*		
۴۲	بینکه تپه	۳۷°۱۰' و ۴۳°۲'	۵۴ و ۵۹	۱۰۳°۰'	۶۰	۹	سفال و شیشه	*		
۴۳	کن جه تپه	۳۷°۱۰' و ۷۳'	۵۴	۱۰۳°۱۱' و ۵۸'	۲۵۰	۶	سفال و مس آجر	*		
۴۴	تپه قبرستان فراه جه سلاق محمد تاج	۳۷°۱۰' و ۲۵°۷'	۵۴	۱۰۷°۲۸' و ۵۷'	۱۱۰	۸	سفال	*		
۴۵	تپه باستانی امامترا	۳۷°۱۱' و ۲۹'	۵۴ و ۵۶	۱۰۷°۲۸' و ۴۵'	۴۵	۱-۲	سفال	*		
۴۶	تپه باستانی امامترا	۳۷°۱۱' و ۳۵'	۵۶	۱۰۷°۲۸' و ۴۵'		۱/۵	سفال	*		
۴۷	تپه باستانی امامترا	۳۷°۱۱' و ۷۷°۴'	۵۶	۱۰۷°۲۸' و ۴۳°۸'	۵۰	۳	سفال	*		
۴۸	قولچه تپه	۳۷°۱۱' و ۷۹°۳'	۵۴	۱۰۷°۲۰' و ۲۰°۷'	۷۸	۲-۷	سفال و آجر	*		
۴۹	بقایای دیوار بزرگ گرگان و قلعه شماره ۱۷	۳۷°۱۵' و ۶۳°۴'	۵۴	۱۰۷°۲۲' و ۵۶'		۱-۶	سفال و آجر	*		
۵۰	تپه سازمان جایی	۳۷°۰۹' و ۳۲°۴'	۵۴ و ۵۳	۱۰۷°۲۳' و ۵۲'	۵۰	۵	سفال	*		
۵۱	محوطه باستانی آفند	۳۷°۱۰' و ۸۲°۲'	۵۴	۱۰۷°۲۲' و ۵۲'		۳-۸	سفال	*		
۵۲	تپه دانشمند	۳۷°۱۰' و ۸۳°۲'	۵۴	۱۰۷°۲۹' و ۵۱'		۳	سفال	*		

ردیف	نام محوطه	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	ابعاد (بر حسب متر)			آثار فرهنگی به جا مانده	پیش از تاریخ	دوره تاریخی	اسلامی
				طول	عرض	ارتفاع/سطح زمینهای اطراف				
۵۳	تپه منبع آب قدیم قوچ مراد	۳۷°۱۰'۹۰.۲"	۵۲°۲۵'۲۰.۴"	۱۰۰	۵۰	۲	سفال	*	*	
۵۴	محوطه آبدان نجم آبدین	۳۷°۱۰'۹۸.۳"	۵۱°۱۷'۱۹.۹"			۶	سفال	*		
۵۵	تپه سر تپه نورجان	۳۷°۱۳'۶۷.۷"	۵۲°۴۰'۴۰.۸"	۵۰	۵۸	۸	سفال	*		
۵۶	تپه مشرق افچلی	۳۷°۱۳'۹۰.۲"	۵۲°۴۷'۰۶.۶"	۲۰۰	۱۰۰	۳	سفال	*	*	
۵۸	تپه سه راهی بی بی شیروان	۳۷°۱۰'۸۳.۵"	۵۴°۵۷'۰۷.۷"			۲	سفال و آجر	*		
۵۹	مرجک تپه	۳۷°۱۰'۰۰.۲"	۵۷°۷'۸۱.۱"	۲۵	۲۰	۴	سفال، ابزار سنگی	*	*	*
۶۰	محوطه قبرستان بی بی شیروان	۳۷°۱۳'۵۳.۹"	۵۴°۵۰'۰۰.۳"			۳-۵	سفال و آجر	*	*	
۶۱	قلعه بی بی شیروان	۳۷°۱۴'۹۰.۷"	۵۰°۴۶'۰۳.۳"	۱۵۰		۲۰	سفال و آجر	*	*	
۶۲	محوطه روستای توفولجیق	۳۷°۱۴'۱۳.۵"	۵۱°۲۷'۰۲.۲"			۴	سفال	*	*	
۶۳	توفولجیق تپه	۳۷°۱۴'۱۹.۶"	۵۴°۵۲'۵۰.۵"	۷۰	۷۰	۲۰	سفال	*	*	
۶۴	باس تپه	۳۷°۱۴'۱۹.۶"	۵۴°۵۲'۵۰.۵"	۸۰	۸۰	۲۰	سفال	*	*	

کاتالوگ شماره ۱: طرح سفالینه‌های منتخب دوره مس و سنگ

ردیف	شماره طرح	نوع سفال	نوع آجر	نوع کاشی	رنگ پوشش		نوع سفال	نوع آجر	نوع کاشی	رنگ نقش		نام محلی
					(خاکستری)	(قرمز)				(خاکستری)	(سبزه)	
۱	۱	بدنه	شش‌نرم	کافی	دست	قرمز	گل غلیظ	قرمز	هندسی	سبزه	سیاه	حیپلی
۲	۲	لبه و بدنه	شش‌نرم	ص	چرخ	نخری	گل غلیظ	قرمز	---	---	---	حیپلی
۳	۳	لبه و بدنه	شش‌نرم	کافی	چرخ	قرمز	گل عیظ	آجری	هندسی	---	---	آفچه
۴	۴	لبه و بدنه	شش‌نرم	کافی	دست	آجری	گل غلیظ	قرمز	هندسی	سیاه	سیاه	حیپلی
۵	۵	لبه و بدنه	شش‌نرم	کافی	دست	قرمز	گل غلیظ	قرمز	هندسی	---	---	حیپلی
۶	۶	لبه و بدنه	ماه	ص	نق	چرخ	گل رقیق	خاکستری	---	---	---	آفچه
۷	۷	لبه و بدنه	شش‌نرم	کافی	دست	قرمز	گل غلیظ	قرمز	هندسی	سیاه	سیاه	حیپلی
۸	۸	لبه و بدنه	شش‌نرم	ص	نق	چرخ	گل غلیظ	آجری	هندسی	سیاه	---	آفچه
۹	۹	لبه و بدنه	شش‌نرم	کافی	چرخ	قرمز	گل عیظ	قرمز	هندسی	---	---	آفچه
۱۰	۱۰	لبه و بدنه	شش‌نرم	کافی	چرخ	خاکستری	گل رقیق	خاکستری	کنده	خاکستری	خاکستری	آفچه
۱۱	۱۱	لبه و بدنه	شش‌نرم	کافی	چرخ	خاکستری	گل رقیق	خاکستری	کنده	خاکستری	خاکستری	آفچه
۱۲	۱۲	لبه و بدنه	شش‌نرم	کافی	دست	آجری	گل غلیظ	آجری	---	---	---	حیپلی
۱۳	۱۳	لبه و بدنه	شش‌نرم	ص	نق	چرخ	خاکستری	نخری	---	---	---	آفچه

کاتالوگ شماره ۲: طرح سفالینه‌های منتخب دوره مس و سنگ

ردیف	شماره طرح	نوع سفال (قطعه)	شماره ثبت	نام	ساخت	رنگ	رنگ پوشش		نوع نقش	رنگ بپای		نام محوطه
							(بیرونی)	(داخلی)		بیرونی	داخلی	
۱۴	۱۴	بدنه	شماره ۴	کافی	جرخ	گل	قرمز	قرمز	هندسی	سیاه	---	آنچه
۱۵	۱۵	بدنه	شماره ۴	کافی	دست	گل	قرمز	قرمز	هندسی	سیاه	سیاه	آنچه
۱۶	۱۶	بدنه	شماره ۴	کافی	دست	گل	قرمز	قرمز	هندسی	سیاه	سیاه	حسیلی
۱۷	۱۷	نیه و بدنه	شماره ۴	کافی	دست	گل	قرمز	قرمز	هندسی	سیاه	سیاه	حسیلی

کاتالوگ شماره ۳: طرح سفالینه‌های منتخب دوره مفرغ و آهن

ردیف	شماره طرح	نوع سفال (قطعه)	شماره ثبت	پخت	ساخت	رنگ خمیره	نوع پوشش	رنگ پوشش		نوع نقش	رنگ نقش		نام محوطه
								(بیرونی)	(داخلی)		بیرونی	(داخلی)	
۱	۱	لبه و بدنه	۱	نافص	جرخ	خاکستری	گلی	خاکستری	قهوه‌ای روشن	---	---	---	کاتا B غربی
۲	۲	لبه و بدنه	۲	کافی	جرخ	خاکستری	گلی	خاکستری	خاکستری تیره	داغدار	سیاه	---	گوکجه ۱
۳	۳	لبه و بدنه رده‌سته	۳	کافی	جرخ	خاکستری	گلی	خاکستری	خاکستری	---	---	---	گوکجه ۱
۴	۴	لبه و گردن	۴	کافی	جرخ	خاکستری	گلی	خاکستری	خاکستری	---	---	---	گوکجه ۱
۵	۵	بدنه و کف	۵	کافی	جرخ	خاکستری	گلی	خاکستری	خاکستری سیاه	افزوده و داغدار	خاکستری	---	گوکجه ۱
۶	۶	لبه و بدنه رده‌سته	۶	نافص	جرخ	خاکستری	گلی	خاکستری	آجری	---	---	---	کاتا B غربی
۷	۷	دسته و لبه	۷	کافی	جرخ	خاکستری	گل	خاکستری	خاکستری	---	---	---	گوکجه ۱
۸	۸	دسته و لبه	۸	کافی	جرخ	خاکستری	گلی	خاکستری	آجری	---	---	---	گوکجه ۱
۹	۹	لبه و پایه	۹	کافی	جرخ	خاکستری	گلی	خاکستری	آجری	افزوده و داغدار	آجری	---	کاتا B غربی

کاتالوگ شماره ۴: طرح سفالینه‌های منتخب دوره تاریخی

نام محوطه	رنگ پوشش		نوع پوشش	رنگ خمیره	ساخت	پخت	شاموت	نوع سفال (قطعه)	شماره طرح	ردیف
	(بیرونی)	(داخلی)								
کا کا A غربی	قرمز	قرمز	لغاب گلی رقیق	قرمز	چرخ	کافی	ماسه و میکا	لبه	۱	۱
کا کا A غربی	قرمز	قرمز	لغاب گلی رقیق	قرمز	چرخ	کافی	شن و میکا	لبه	۲	۲
کا کا A غربی	قرمز	قرمز	لغاب گلی رقیق	قرمز مایل به قهوه‌ای	چرخ	کم	شن و میکا	لبه	۳	۳
کا کا B غربی	قرمز مایل به خاکستری	قرمز	لغاب گلی رقیق صیقلی	خاکستری	چرخ	کافی	شن و میکا	لبه	۴	۴
کا کا B غربی	خاکستری	قرمز	لغاب گلی رقیق داغدار	قرمز مایل به خاکستری	چرخ	کم	ماسه و میکا	کف	۵	۵
کا کا B غربی	قرمز مایل به قهوه‌ای	قرمز	لغاب گلی رقیق	خاکستری	چرخ	کافی	ماسه و میکا	لبه	۶	۶
کا کا A غربی	قرمز	قرمز		قرمز	چرخ	کافی	ماسه و میکا	لبه	۷	۷
کا کا A غربی	قرمز	قرمز	لغاب گلی رقیق صیقلی	قرمز	چرخ	کافی	ماسه و میکا	لبه	۸	۸
کا کا A غربی	قرمز مایل به خاکستری	قرمز	لغاب گلی رقیق صیقلی	خاکستری	چرخ	کافی	ماسه و میکا	لبه	۹	۹
کا کا A غربی	سیاه	سیاه	لغاب گلی رقیق صیقلی	سیاه	چرخ	کافی	ماسه و میکا	لبه	۱۰	۱۰

کاتالوگ شماره ۵: طرح سفالینه‌های منتخب دوره تاریخی

ردیف	شماره طرح	نوع سفال (قطعه)	شاموت	پخت	ساخت	رنگ خمیره	رنگ پوشش		نام محوطه
							(بیرونی)	(داخلی)	
۱۱	۱۱	لیه	ماسه و میکا	کافی	چرخ	خاکستری	قرمز	قرمز	کاکا B شرقی
۱۲	۱۲	لیه	ماسه و میکا	کافی	چرخ	قرمز	قرمز	قرمز	کاکا B شرقی
۱۳	۱۳	لیه	ماسه و میکا	کم	چرخ	خاکستری	قرمز	قرمز	کاکا B شرقی
۱۴	۱۴	لیه	ماسه و میکا	کم	چرخ	خاکستری	قرمز	قرمز مایل به قهوه‌ای	کاکا B شرقی
۱۵	۱۵	لیه	ماسه و میکا	کافی	چرخ	سیاه	سیاه	سیاه	کاکا B شرقی
۱۶	۱۶	کف	ماسه و میکا	کافی	چرخ	قرمز	قرمز	قرمز	کاکا C شرقی
۱۷	۱۷	کف	ماسه و میکا	کافی	چرخ	سیاه	قرمز	قرمز	کاکا C شرقی
۱۸	۱۸	لیه	ماسه و میکا	کافی	چرخ	سیاه	قرمز	قرمز	کاکا C شرقی
۱۹	۱۹	لیه	ماسه و میکا	کافی	چرخ	قرمز	قرمز مایل به قهوه‌ای	قرمز مایل به قهوه‌ای	کاکا C شرقی
۲۰	۲۰	لیه	ماسه و میکا	کافی	چرخ	قرمز	قرمز	قرمز	کاکا C شرقی

دستاوردهای پژوهشی باستان شناختی شهرستان گنبد کاووس / ۱۸۹

کاتالوگ شماره ۶: طرح سفالینه‌های منتخب دوره اسلامی

ردیف	شماره طرح	نوع و رنگ	ساخت	شاموت	رنگ و پوشش داخلی	رنگ و پوشش خارجی	حرارت	نوع تزئین
۱	۱	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز تیره	قرمز تیره	کامل	نقش‌کنده
۲	۲	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز	قرمز	کامل	نقش‌کنده
۳	۳	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز آجری	قرمز آجری	کامل	نقش‌کنده
۴	۴	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز آجری	قرمز آجری	کامل	نقش‌کنده
۵	۵	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز	قرمز	کامل	نقش‌کنده
۶	۶	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز آجری	قرمز آجری	کامل	نقش‌کنده
۷	۷	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز	قرمز	کامل	نقش‌کنده
۸	۸	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز تیره	قرمز تیره	کامل	نقش‌کنده
۹	۹	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز آجری	قرمز آجری	کامل	نقش‌کنده
۱۰	۱۰	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز آجری	قرمز آجری	کامل	نقش‌کنده
۱۱	۱۱	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز	قرمز	کامل	نقش‌کنده
۱۲	۱۲	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز آجری	قرمز آجری	کامل	نقش‌کنده
۱۳	۱۳	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز آجری	قرمز آجری	کامل	نقش‌کنده
۱۴	۱۴	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز آجری	قرمز آجری	کامل	نقش‌کنده
۱۵	۱۵	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز آجری	قرمز آجری	کامل	نقش‌کنده
۱۶	۱۶	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز آجری	قرمز آجری	کامل	نقش‌کنده
۱۷	۱۷	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز آجری	قرمز آجری	کامل	نقش‌کنده
۱۸	۱۸	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز آجری	قرمز آجری	کامل	نقش‌کنده
۱۹	۱۹	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز تیره	قرمز تیره	کامل	نقش‌استامپی
۲۰	۲۰	قرمز	چرخ‌ساز	ماسه	قرمز	قرمز	کامل	نقش‌استامپی

منابع :

- ۱- اشمیت، ف. اریک، پرواز بر فراز شهرهای باستانی ایران، ترجمه آرمان شیشه‌گر، چاپ اول، انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران، ۱۳۷۶ ه.ش.
- ۲ - پاشایی، عباس، «رسوبات لسی دشت گرگان» مجله علوم زمین، شماره ۲۴-۲۳، سال ششم، تهران، ۱۳۷۶ ه.ش.
- ۳- رهبر، مهدی، «معرفی آدریان نیایشگاه مکشوفه دوره ساسانی دربندیان در گز و بررسی مشکلات این بنا» مجموعه مقالات دومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، به کوشش باقرآیت... زاده شیرازی، جلد دوم، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران، ۱۳۷۶ ه.ش.
- ۴- عمرانی، رکاوندی، حمید، بررسی باستان‌شناسی بخش مرکزی دیوار تاریخی گرگان ۱۳۸۱ ه.ش.، مرکز اسناد و کتابخانه میراث فرهنگی استان گلستان، گزارش چاپ نشده.
- ۵- فرهنگ جغرافیایی رودهای کشور، (حوضه آبریز دریای خزر)، چاپ اول، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران، ۱۳۸۲ ه.ش.
- ۶- کیانی، محمد یوسف، گزارش مقدماتی بررسی‌های دشت گرگان، گزارش دومین مجمع کاوش‌ها و پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، موزه ملی ایران، تهران، ۱۳۵۴ ه.ش.
- ۷- ماسون، و.م.، افول تمدن عصر برنز و حرکت قبایل کوچ رو؛ تاریخ تمدن‌های آسیای مرکزی، بخش دوم از جلد اول، ترجمه صادق ملک شه‌میرزادی، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، ۱۳۷۵ ه.ش.
- ۸- مرتضایی، محمد، گزارش فصل اول کاوش‌های باستان‌شناسی جرجان ۱۳۸۱ ه.ش. مرکز اسناد پژوهشکده باستان‌شناسی، گزارش چاپ نشده.
- ۹- ملک شه‌میرزادی، صادق، ایران در پیش از تاریخ، باستان‌شناسی ایران از آغاز تا سپیده دم شهرنشینی، پژوهشکده باستان‌شناسی، تهران، ۱۳۷۹ ه.ش.
- ۱۰- ملک شه‌میرزادی، صادق و جبرئیل نوکنده، آق تپه، مدیریت میراث فرهنگی استان گلستان و معاونت پژوهشی میراث فرهنگی کشور، تهران، ۱۳۸۲ ه.ش.
- ۱۱- نوکنده، جبرئیل و حمید عمرانی، گزارش برسی و گمانه زنی همیشه ۱۳۷۸ ه.ش. تهران، مرکز اسناد پژوهشکده باستان‌شناسی، گزارش چاپ نشده.
- ۱۲- نوکنده، جبرئیل و حمید عمرانی، بررسی باستان‌شناسی دیوار تاریخی گرگان ۱۳۸۱ ه.ش.، مرکز اسناد پژوهشکده باستان‌شناسی، چاپ نشده.

13-Arne, T.J., Excavations at Shah Tape. Iran, Swedish Experition, Publication No.27 Elanders Boktrykeri Aktiebolag Goteborg, 1945

14- Crewford, V.E., Beside the Kara su, Bulletin of Metroplitan Museum

of Art 21 (5), 1962.

15- Deshayes, J., Deux Premiers campagnes de fouille a Tureng Tepe, Syria 40, 1963.

16- Deshayes, Ceramique peinte de Tureng Tepe, Iran 5, 1967.

17- Deshayes, Report Preminaire sur Les septie me et huitieme campagnes de fouille a Tureng Tepe (1967 et 1969), Bulletin of the Asia Institute 3, 1973.

18- Stronach, D., Yarim Tepe, Excavations in Iran, The British Contribution, Oxford, 1972.

19- Shiomi, H., Archaeological Map of the Gorgan Plain, Ira, No.2, Hiroshima University, 1976.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی